DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-670-9-9

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПРОТИДІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ШАХРАЙСЬКИХ КОЛ-ЦЕНТРІВ: НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Булгакова Юлія Миколаївна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права,
ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»
м. Дніпро, Україна

Цифровізація суспільних відносин, активне користування дистанційними банківськими послугами, соціальними мережами, месенджерами та електронними платіжними системами зумовили появу нових форм кримінально-протиправної діяльності. Шахрайський кол-центр є якісно новим проявом організованої злочинності, що поєднує традиційні способи обману із цифровими технологіями. Існування так званих «шахрайських кол-центрів» становить суттєву загрозу не лише для громадян України, а й для іноземців. Окреслена проблема набуває особливої уваги в контексті євроінтеграційних процесів України та її поступового наближення до правового й інституційного простору Європейського Союзу. Більше того, в умовах воєнного стану доступ до цифрових акаунтів також становлять інтерес для осіб та організацій, пов'язаних із державою-агресором. На думку автора, вдосконалення кримінального законодавства має розглядатися іще і як складова загальної політики протидії організованій злочинності та кіберзлочинності.

За інформацією Офісу Генерального прокурора, за останні 12 місяців проведено понад 1050 обшуків та припинено діяльність близько 340 шахрайських кол-центрів і понад 5 тисяч операторських місць [1]. Українські прокурори брали участь у роботі 37 міжнародних спільних слідчих груп за координації Євроюсту та підтримки Європолу [1]. Наразі розслідується 147 кримінальних проваджень [1]. Про підозру повідомлено понад 183 особам, щодо 93 осіб обвинувальні акти скеровано до суду [1]. Встановлений розмір збитків потерпілим становить десятки мільйонів гривень [1]. Водночас, проблематика полягає не лише у кількості викриття таких кримінальних правопорушень. Значно більш небезпечним є поступове перетворення шахрайських кол-центрів на професійно організовані стійкі злочинні об'єднання із ієрархією та розподілом функцій між учасниками. У межах одного кол-центру можуть діяти організатори, оператори, технічні спеціалісти, особи, відповідальні за пошук та придбання баз даних,

працівники, які здійснюють переказ та подальше переведення коштів у готівку, а також особи, які забезпечують функціонування відповідної цифрової інфраструктури. Таким чином, йдеться про складний механізм, у якому телефонна комунікація є лише одним із елементів реалізації злочинного умислу. Сучасне телефонне шахрайство часто має декілька послідовних етапів. Спочатку отримуються персональні дані потенційної жертви. Далі формується психологічний портрет особи та визначається найбільш ефективна модель комунікації з нею. Після цього оператор встановлює контакт, створює ситуацію терміновості або небезпеки та переконує потерпілого самостійно надати додаткову інформацію, коди підтвердження, реквізити банківського рахунку або здійснити переказ коштів. В окремих випадках наступним етапом може бути отримання контролю над електронним акаунтом жертви. Злочинці використовують фішингові посилання, підроблені вебсайти, фальшиві боти та повідомлення нібито від служб підтримки. Таким чином, проблема шахрайських кол-центрів виходить далеко за межі класичного заволодіння чужим майном шляхом обману чи зловживання довірою. У певних випадках така діяльність може становити елемент комплексної злочинної діяльності, що поєднує шахрайство, незаконне використання інформації, втручання у роботу інформаційних систем, легалізацію доходів та інші кримінальні правопорушення.

Таким чином, необхідність посилення протидії шахрайським кол-центрам зумовлена також надзвичайною складністю їх виявлення та документування. Такі злочинні організації, як правило, не здійснюють свою діяльність відкрито. Вони можуть орендувати офісні приміщення під виглядом звичайних компаній, використовувати значну кількість телефонних номерів, віртуальну телефонію, VPN-сервіси, підставні банківські рахунки та криптовалютні інструменти. Крім того, оператор безпосередньо може не мати доступу до всієї інформації про злочинну схему. Один працівник здійснює телефонний дзвінок, інший забезпечує технічну підтримку, третій працює з банківськими операціями, а організатор може взагалі не контактувати з потерпілими. Такий розподіл функцій істотно ускладнює встановлення ролі кожного учасника кримінального правопорушення.

Водночас чинне кримінальне законодавство України не містить визначення поняття «шахрайський кол-центр». Стаття 190 Кримінального кодексу України встановлює відповідальність за шахрайство – заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [2]. При цьому закон передбачає кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки шахрайства, зокрема вчинення його у великих чи особливо великих розмірах або організованою групою [2].

Безумовно, відсутність спеціального поняття у вказаній вище статті не означає неможливість притягнення винних осіб до кримінальної

відповідальності. На практиці правоохоронні органи кваліфікують відповідні діяння за ст. 190 Кримінального кодексу України [2], а залежно від конкретних обставин також за іншими статтями вищевказаного кодексу. Однак, відсутність законодавчого визначення поняття «шахрайський кол-центр» є певним законодавчим упущенням. Йдеться не про необхідність заміни загальної норми про шахрайство новою спеціальною статтею за будь-яку ціну, а про необхідність удосконалення кримінального законодавства, що дозволить чіткіше ідентифікувати специфічну форму організованої злочинної діяльності.

Законодавче визначення такого поняття сприятиме формуванню єдиного підходу правоохоронних органів до виявлення та документування діяльності такого виду організованої злочинності. Враховуючи зазначене, вважаємо доцільним розглянути можливість доповнення Кримінального кодексу України визначенням поняття «шахрайський кол-центр». При цьому таке поняття повинно бути сформульоване таким чином, щоб не створювати ризик повторів або криміналізації законної діяльності операторів телефонних та контактних центрів.

Література:

1. Шахрайські кол-центри: результати протидії та позиція ОГП. *Офіс Генерального прокурора*. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/shahrajski-kol-centri-rezultati-protidiyi-ta-poziciya-ogp (дата звернення: 11.09.2026).

2. Кримінальний Кодекс України : Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 05.04.2001, № 2341-III : станом на 17.06.2025.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-670-9-10

СВОБОДА І РІВНІСТЬ ЯК ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СУДДІВСЬКОГО РОЗСУДУ

Ванджурак Роман Васильович
доктор філософії з права,
старший науковий співробітник відділу проблем публічного права,
Науково-дослідний інститут публічного права
м. Київ, Україна

Цінність характеризує значущість певних явищ і об’єктів реального світу, а також абстрактних ідей чи стандартів, які служать для задоволення духовних та матеріальних потреб, інтересів і цілей людини. Вони накопичують суспільний досвід і слугують орієнтирами